

พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
Buddhist Methods of Teaching and Learning Activities
of Buddhist Subject in School

พระอธิการสมชาย ฐานธมโม¹

Phra Athikarn Somchai Thanadhammo

บทคัดย่อ

พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ถือเป็นหลักการศึกษาที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียน โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งหมดสามารถสรุปลงในหลักการเรียกว่า ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาในการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้อย่างขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน การนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา โดยมีผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้โดยใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต มีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิธีการทำงาน วิธีชีวิต วิธีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขา ทั้ง 3 ด้าน คือ 1) การฝึกฝนอบรมทางด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจา และอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา 2) การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิสิกขา 3) การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา หรือปัญญาสิกขา

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน, วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Buddhist methods of teaching and learning activities in Buddhism in schools Is an important study principle in student development and the Dhamma principles that the Lord Buddha has shown can be summarized in the principle called “Threefold”. It is a practice principles for education in the training of physical, verbal, mental and intellectual to achieve the ultimate goal is Nirvana. Applying Buddhism principles in the management and development of learners by emphasizing the development framework according to the threefold principles by having students learn through the development activities of “eating, watching, listening and having knowledge and understanding of genuine values, using cultural processes, seeking wisdom and have a benevolent culture as a lifestyle base with executives and the teachers are friendly help develop education management for students to have a way of working, ways of life, ways to learn various cultural ways. In accordance with the threefold principles: 1) training in behavior, discipline, honesty, physical, verbal and vocational, referred to as the sacrament, or the sacrament, 2) training of the mind cultivating morality build quality the mental health and fitness is called hyperbole or meditation, 3) Intellectual training to create knowledge and understanding of things as they are true Know according to the factors that cause the problem to be resolved according to the reason and knowing the world and life until able to purify the mind from the attachment, holding on to things extinguish the suffering and suffering living with a free spirit, called the wisdom.

Keywords: Buddhist Methods, Teaching and Learning Activities, Buddhist Subject in School

บทนำ

ในท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมโลกสมัยใหม่ ที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นที่ตั้งทำให้ประเทศต่างในประเทศโลกต้องมีการเรียนรู้ และก้าวให้ทันกระแสของการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะเหตุที่โลกนั้นได้มีการพัฒนาในด้านเทคโนโลยีการสื่อสารการโทรคมนาคมและคอมพิวเตอร์ ทำให้ทุกประเทศสามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้อย่างรวดเร็วข้ามมิติเวลาและสถานที่ ดังนั้นประเทศไทยจึงจำเป็นต้องเร่งเสริมสร้างขีดความสามารถ และศักยภาพของบุคคล ครอบครัว ชุมชนและประเทศโดยรวมเพื่อที่จะทำให้สามารถรู้เท่าทันและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสันติสุข

ในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาที่ผ่านมานั้น ญานสำคัญที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างสมรรถภาพของบุคคล และสังคมในส่วนรวม คือ การศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองในด้านต่างๆ โดยเฉพาะรู้จักแก้ปัญหา รู้จักหาคำตอบ รู้จักเชื่อมโยงความรู้จักการทำงาน รู้จักแยกแยะถูกผิด ชั่ว-ดี และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2549)

สังคมไทยถือได้ว่าเป็นสังคมชาวพุทธมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในอดีตสังคมไทยได้อาศัยคำสอนวิถีทางวัฒนธรรมหรือประเพณีที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาในการหล่อหลอมและพัฒนาจิตใจให้เป็นคนดีรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ในสมัยปัจจุบันพบว่า ผลที่เกิดจากการรับเอาอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นก็เปลี่ยนไปจนก่อให้เกิดปัญหาและภาวะวิกฤติศรัทธาในพระพุทธศาสนาอันสืบเนื่องมาจากการประพฤติย่อหย่อนของพระสงฆ์และการไร้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของคนในสังคม ดังนั้นในสภาพของสังคมปัจจุบันชาวพุทธควรให้ความสนใจกับการศึกษาหลักพระพุทธศาสนาให้มากขึ้นโดยควรที่จะต้องหันมาศึกษาและนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติ ไม่ควรนำศาสนาไป แขนวไว้กับบุคคลหรือกระแสสังคม เพราะเมื่อทำเช่นนั้นชาวพุทธก็จะไม่มีหลักเกณฑ์ในการคิดที่ถูกต้อง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาในฐานะหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการจัดทำนโยบายและแผนการศึกษาชาติ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา มีความคิดต้องสำรวจและรวบรวมสื่อการเรียนการสอนศิลปกรรมจากแหล่งต่างๆ เพื่อจัดทำเป็นหนังสือและนำสื่อการสอนศิลปกรรมสำหรับแหล่งข้อมูลอ้างอิงให้ครูสอนและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อสามารถเลือกสรรใช้ประโยชน์จากสื่อดังกล่าวในการจัดการเรียนการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาโดยไม่ต้องลงมือผลิตเองซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปกรรมของประเทศ และในการรวบรวมนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนและสื่อการสอนศิลปกรรมของครูในสถานศึกษา นวัตกรรมและสื่อการสอนพระสงฆ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสื่อต่างๆ ที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ วิชชุ โทรทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือตัวกลางที่ชวนแนะนำ ถ่ายทอดข้อมูลความรู้จากผู้สอนหรือแหล่งความรู้ไปสู่ผู้เรียนเป็นสิ่งที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) อย่างไรก็ตามการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ผ่านมามีปัญหา คือ การสอนวิชาพระพุทธศาสนายังไม่ได้ผลเท่าที่ควรเพราะครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาบางส่วนยังขาด ความรู้ความเข้าใจในการวัดผลประเมินผล และขาดเทคนิคการสอนใหม่ๆ และเน้นเนื้อหา มากกว่าการปฏิบัติ นักเรียนจึงไม่ซาบซึ้งในหลักธรรมที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณธรรมและคุณภาพทางจิต จึงมักจะส่งผลออกมาว่าเยาวชนไทยขาดระเบียบวินัย ดิตยาเสพติด ก่อการทะเลาะวิวาท ก่อคดีทางเพศ เป็นต้น (กรมวิชาการ, 2544)

ความหมายของการจัดกิจกรรมเรียนรู้

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ได้กล่าวถึงลักษณะการจัดกิจกรรมไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การจัดกิจกรรมโดยวิธีต่างๆ อย่างหลากหลายที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงเกิดการพัฒนาตนและสังคมคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมของประเทศชาติต่อไป การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาผู้เรียน จึงต้องใช้เทคนิควิธีการเรียนรู้รูปแบบการสอนหรือกระบวนการเรียนการสอนในหลากหลายวิธีซึ่งจำแนกได้ (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, 2543) ดังนี้

- 1) การจัดการเรียนการสอนทางอ้อม ได้แก่ การเรียนรู้แบบสืบค้น แบบค้นพบแบบแก้ปัญหา แบบสร้างแผนผังความคิดแบบใช้กรณีศึกษาแบบตั้งคำถามแบบใช้การตัดสินใจ
- 2) เทคนิคการศึกษาเป็นรายบุคคลได้แก่ วิธีการเรียนแบบศูนย์การเรียน แบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง แบบชุดกิจกรรมดารเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน
- 3) เทคนิคการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีต่างๆ ประกอบการเรียน เช่น การใช้สิ่งพิมพ์ตำราเรียน และแบบฝึกหัดการใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชน ศูนย์การเรียนชุดการสอน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน บทเรียนสำเร็จรูป
- 4) เทคนิคการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นปฏิสัมพันธ์ ประกอบด้วย การโต้ว่าที่กลุ่ม Buzz การอภิปราย การระดมพลังสมอง กลุ่มแก้ปัญหา กลุ่มติวการประชุมการแสดงบทบาทสมมติ กลุ่มสืบค้นคู่คิดการฝึกปฏิบัติ เป็นต้น
- 5) เทคนิคการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นประสบการณ์ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เกม กรณีตัวอย่างสถานการณ์จำลองละคร เกม กรณีตัวอย่างสถานการณ์จำลอง ละคร บทบาทสมมติ
- 6) เทคนิคการเรียนแบบร่วมมือ ได้แก่ ปริศนาความคิดร่วมมือแข่งขันหรือกลุ่มสืบค้น กลุ่มเรียนรู้ ร่วมกัน ร่วมกันคิด กลุ่มร่วมมือ
- 7) เทคนิคการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ได้แก่ การเรียนการสอนแบบใช้เส้นเล่าเรื่อง (Story line) และการเรียนการสอนแบบแก้ปัญหา (Problem-Solving)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่า “กิจกรรม” คือ การที่ผู้เรียนปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการเรียนรู้

Good (1973) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมนิสิตนักศึกษา ไว้ว่า “เป็นกิจกรรมนอกชั้นเรียนที่นิสิตนักศึกษาจัดขึ้น เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์เพื่อให้มีความเข้าใจตนเองและสังคมดีขึ้น” กิจกรรมนิสิตนักศึกษาในความหมายโดยทั่วไปจึงหมายถึงกิจกรรมที่นิสิตนักศึกษาจัดขึ้นทั้งภายในภายนอกสถาบันเพื่อสนองความต้องการและความสนใจของตนเอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร จึงเรียกว่า “กิจกรรมนอกหลักสูตร” หรือเนื่องจากกิจกรรม

นิสิตนักศึกษาเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ ทั้งทางด้านสติปัญญา สังคม อารมณ์ ร่างกาย และจิตใจ เป็นการเสริมให้นิสิตนักศึกษามีความรู้และประสบการณ์จากที่ได้รับในหลักสูตร จึงมีผู้เรียกกิจกรรมนิสิตนักศึกษาว่า “กิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือกิจกรรมร่วมหลักสูตร” ด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ไว้เป็นแนวทาง 4 ลักษณะ ได้แก่กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตรกิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมพิเศษอื่นๆ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547)

1) กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตรได้แก่พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะประกวดมารยาทชาวพุทธกิจกรรมค่ายพุทธบุตร (ตามสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา) กิจกรรมบริหารจัดการเจริญปัญญา เรียนธรรมศึกษา / สอบธรรมศึกษา บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

2) กิจกรรมประจำวัน/ ประจำสัปดาห์เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ก่อนเคารพธงชาติ) กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา และสงบั้ง (สมาธิ) กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท กิจกรรมน้องไหว้พี่ (ในแถวหน้าเสาธง) กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เช่น เดินพร้อมท่องคติธรรมขณะเข้าห้องเรียน

3) กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโรงเรียนวิถีพุทธควรจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชาวันเข้าพรรษา วันอัฐมีบูชา

4) กิจกรรมพิเศษอื่นๆ เช่น กิจกรรมไขปัญหาธรรม กิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี กิจกรรมอาสาตบิเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติธรรม) กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรมกิจกรรมต้นไม้พูดได้ (เน้นคติธรรม) กิจกรรมจัดนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมการ กำหนดทักษะและความรู้ทางพระพุทธ ศาสนา กิจกรรมสมาทานศีลในวันพระกิจกรรม สร้างสรรค์สังคม เช่น ทำความสะอาดห้องน้ำ กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูต้อนรับทักทายนักเรียนด้วยกิริยาอาการอ่อนหวาน และสัมผัสที่ประกอบด้วยเมตตา กิจกรรมต้นไม้อธิษฐาน กิจกรรมอบรมธรรมะ 5 นาที เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู คือการจัดการเรียนการสอนทุกระดับ ถือว่าเป็นนวัตกรรมการสอนที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและเป็นสื่อที่มีความเหมาะสมช่วยเร้าความสนใจรวมทั้งช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสามารถของแต่ละคนทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการแสวงหาความรู้ไม่เบื่อหน่ายในการเรียน มีส่วนร่วมในการเรียน และสร้างความมั่นใจให้แก่ครูเพราะชุดกิจกรรมมีการจัดระบบการใช้สื่อผลิตสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้รวมทั้งมีข้อเสนอแนะการใช้สำหรับครูทำให้ครูมีความพร้อมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอนอย่างแท้จริง

แนวคิดทฤษฎีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ในกระบวนการเรียนรู้ ต้องใช้มาตรฐานและตัวบ่งชี้ความสำเร็จ หรือผลการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน (ชนาธิป พรกุล, 2544) ผู้สอนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจในเป้าหมายดังกล่าวให้ลึกซึ้ง ในขณะเดียวกันจะต้องมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีความเชื่อที่ว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ความรู้และทักษะที่สำคัญๆ ได้ พร้อมทั้งจะต้องส่งเสริมบรรยากาศทางการศึกษาในสังคมเชิงบวก ปลอดภัย เปิดโอกาส ไม่ให้ตรึงเครียดก่อให้เกิดความอึดอัด ซึ่งจะก่อให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกัน ท่ามกลางบุคลากรในชั้นเรียน ผู้เรียนที่มีความเชี่ยวชาญน้อยจะได้รับการส่งเสริมให้แสดงออกถึงความพยายามและการแสดงออกต่อคำนิยม สังคมที่ริเริ่มเชิงบวกจะส่งเสริมการเรียนรู้ การคัดเลือกยุทธศาสตร์ที่จูงใจผู้เรียนให้เรียนรู้และเชื่อมโยงกับสื่อและอุปกรณ์ผู้สอนต้องอธิบายให้ชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดู เห็นกับตา จูงใจให้เห็นของจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติ เราใจให้แก่วางแผนบ้างเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหกรรม แข่งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นและย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก ซื่อสัตย์ให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับการปฏิบัติทำความเข้าใจเป็นการส่งเสริมให้ขยายความคิดของผู้เรียนได้สร้างความเชื่อมโยงสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ หรือจะเรียนต่อไป โดยให้ผู้เรียนได้เข้าใจโครงสร้างสิ่งที่เรียนรู้ของการเรียนรู้ที่มีประสบการณ์การเรียนรู้และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมการเรียนรู้มีได้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้นแต่การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาที่ประชากรรับรู้ทำงานประสานกับจิตใจ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยครูเป็นผู้จัดการให้เกิดการเรียนรู้โดยศูนย์กลางของการเรียนรู้อยู่ที่ผู้เรียนไม่ใช่ผู้สอน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมก็คือ การที่เด็กเอาใจจึใจร่วมทำให้ตัวเองเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่ควร อยากจะให้รู้โดยทางตรงหรือทางอ้อม การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงได้รับการฝึกฝนทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการแสดงออกทักษะการสร้างความรู้ใหม่และทักษะการทำงานกลุ่มสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ครู ผู้ปกครอง และสังคมปรารถนา ครูจึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะนำเทคนิควิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ 8 ขั้น ของกาเย่ (Gagne)

(1) การจูงใจ (Motivation phase) การคาดหวังของผู้เรียนเป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้

(2) การรับรู้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้(Apprehending phase) ผู้เรียนจะรับรู้สิ่งที่

สอดคล้องกับความตั้งใจ

(3) การปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ไว้เป็นความจำ (Acquisition phase) เพื่อให้เกิดความจำระยะสั้นและระยะยาว

(4) ความสามารถในการจำ (Retention phase)

(5) ความสามารถในการระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว (Recall phase)

(6) การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้ว (Generalization phase)

(7) การแสดงออกพฤติกรรมที่เรียนรู้ (Performance phase)

(8) การแสดงผลการเรียนรู้กลับไปยังผู้เรียน (Feedback phase)

ผู้เรียนได้รับทราบผลเร็วจะทำให้มีผลดีและประสิทธิภาพสูงสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากแนวคิดของกาเย่ (Gagne) คือ

(1) ผู้เรียน (Learner) มีระบบสัมผัสและ ระบบประสาทในการรับรู้

(2) สิ่งเร้า (Stimulus) คือ สถานการณ์ต่างๆที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

(3) การตอบสนอง (Response) คือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

การสอนด้วยสื่อตามแนวคิดของกาเย่ (Gagne)

(1) เร้าความสนใจ มีโปรแกรมที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เช่น ใช้การ์ตูน หรือ กราฟิกที่ดึงดูดสายตา ความอยากรู้อยากเห็นจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน การตั้งคำถามก็เป็นอีกสิ่ง หนึ่ง

(2) บอกวัตถุประสงค์ ผู้เรียนควรทราบถึงวัตถุประสงค์ ให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน เพื่อให้ทราบว่าบทเรียนเกี่ยวกับอะไร

(3) กระตุ้นความจำผู้เรียน สร้างความสัมพันธ์ในการโยงข้อมูลกับความรู้ที่มีอยู่ก่อน เพราะสิ่งนี้สามารถทำให้เกิดความทรงจำในระยะยาวได้เมื่อได้โยงถึงประสบการณ์ผู้เรียน โดยการตั้งคำถาม เกี่ยวกับแนวคิด หรือเนื้อหานั้นๆ

(4) เสนอเนื้อหา ขั้นตอนนี้จะเป็นการอธิบายเนื้อหาให้กับผู้เรียน โดยใช้สื่อชนิดต่างๆ ในรูปกราฟิกหรือ เสียง วิดีโอ

(5) การยกตัวอย่าง การยกตัวอย่างสามารถทำได้โดยยกกรณีศึกษา การเปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจได้

2. กระบวนการสร้างปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญทางด้านปัญญาโดย ถือว่าเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา ถือว่ามนุษย์เราจะดีจะชั่วจะเจริญจะเสื่อมอยู่ที่มนุษย์เอง ไม่ได้อยู่ที่สิ่งใดเหนือธรรมชาติ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นในลักษณะของระบบการศึกษา คือการฝึกอบรม หลักพระพุทธศาสนานำไปสู่การศึกษา นำไปสู่การรับผิดชอบชีวิตของตน นำไปสู่

ความพยายามที่จะเป็นพี่พี่ของตน หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นระบบการพัฒนา มนุษย์ที่สมบูรณ์บริบูรณ์ที่สุดที่เคยปรากฏอยู่ในโลก เช่นระบบการพัฒนามนุษย์ที่ทางพระเรียกว่า อริยมรรค มีองค์ 8 เชื่อว่าสามารถเอามาประยุกต์ใช้กับระบบการศึกษาทั่วไปได้ ในกรณีของโรงเรียน นั้นก็ไม่ได้คิดว่าจะให้โรงเรียนเป็นวัด หรือต้องการให้นักเรียนพัฒนาตัวเองเพื่อจะเป็นพระอรหันต์ แต่มีความเชื่อว่าการพัฒนาระบบบงครวมของพระพุทธศาสนาเป็นการใช้พุทธปัญญาในการพัฒนา พฤติกรรมของเด็ก พัฒนาจิตใจ อารมณ์ของเด็กและสติปัญญาความคิดการพิจารณาตรงตามที่ พระพุทธเจ้าสอนจะเป็นระบบการศึกษาที่ดีมากที่สุด

ปัญญานั้น คือ ความรู้ที่ทวนถามหาความว่าความรู้ทั่วถึงเหตุและผลรู้เหตุ ถึงผล รู้ผลถึงเหตุ ตามสัจจะ คือความจริง เมื่อมีความรู้ดังกล่าวในสิ่งใด ก็เชื่อว่ามีปัญญาในสิ่งนั้น แต่ถ้าเป็นความรู้ หลง รู้ผิด คือไม่ใช่เป็นความจริง ก็ไม่เรียกว่าปัญญา และมีคำเรียกถูกต้องว่า สัมมปัญญา ปัญญา ชอบ ส่วนรู้ผิด รู้หลง เรียกว่า มิจฉาปัญญา หรือ มิจฉปัญญา ปัญญาผิด ก็แปลว่าเมื่อแยกเรียก ปัญญาที่เป็นค่ากลางๆ แต่ต้องเป็นความรู้ถูกต้องถึงเป็นปัญญาหรือสัมมปัญญานั้นเอง จึงเป็น ปัญญา ถ้าไม่ใช่สัมมปัญญา เป็นมิจฉปัญญา ปัญญาผิด ก็ไม่เรียกว่าปัญญา แต่เป็นความรู้ หลง รู้ผิด เพราะฉะนั้น เมื่อเรียกว่าปัญญาโดยทั่วไป จึงมุ่งถึงในทางดี อันหมายถึงว่ารู้ถูกต้อง ดังที่อธิบายไว้ข้างต้นว่า รู้ทั่วถึงเหตุผลตามสัจจะคือตามที่เป็นจริง (สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2562)

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวถึง วรรณคดีทางพระพุทธศาสนาเรื่องปัญญาทั้งในแง่ทั่วไป และในทางปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นแสดงไว้ดังนี้

กลุ่มที่ 1

- (1) ปัญญาเกิดจากการคิด - จินตามยปัญญา
- (2) ปัญญาเกิดจากการฟังรวมทั้งการอ่าน การศึกษา-สุตมยปัญญา
- (3) ปัญญาเกิดจากการอบรมหรือการลงมือกระทำ-ภาวนามยปัญญา

กลุ่มที่ 2

- (1) ความฉลาดในความเจริญแล้ว รู้จักสร้างความเจริญ-อายุโกศล
- (2) ความฉลาดในความเสื่อมแล้วรู้จักหลีกเลี่ยงความเสื่อม-อภัยโกศล
- (3) ความฉลาดในอุบายหรือวิธีการต่างๆ เพื่อให้เกิดความเจริญ หลีกเลี่ยงความเสื่อม-อุบายโกศลและปัญญาในทางปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ท่านแสดงไว้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ปัญญาเห็นความเกิดดับอันทำให้ไม่หลงติด เป็นไปเพื่อความดับทุกข์-อุทัพพ-ปัญญา หรือวิปัสสนาญาณข้อต้นๆ

กลุ่มที่ 2 ปัญญาอันรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ 4 ประการ ซึ่งถือว่าเป็นปัญญาอย่างสูงที่ทำให้ บรรลุผล หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ สัมมาทิฐิในอริยมรรค

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความคิด คนสามารถเรียนรู้ได้จากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอโดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเองความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไขและสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอนรวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ระบบการพัฒนามนุษย์ที่ทางพระเรียกว่าอริยมรรค มีองค์ 8 เชื่อว่าสามารถเอามาประยุกต์ใช้กับระบบการศึกษาทั่วไปได้ ในกรณีของโรงเรียนนั้นก็ไม่ได้คิดว่าจะให้โรงเรียนเป็นวัด หรือต้องการให้นักเรียนพัฒนาตัวเองเพื่อจะเป็นพระอรหันต์ แต่มีความเชื่อว่าการพัฒนาระบบองค์กรรวมของพระพุทธศาสนาเป็นการใช้พุทธปัญญาในการพัฒนาพฤติกรรมของเด็ก พัฒนาจิตใจ อารมณ์ของเด็กและสติปัญญาความคิด การพิจารณาตรงตามที่พระพุทธเจ้าสอนจะเป็นระบบการศึกษาที่ดีมากที่สุด

พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนากับการศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกันอย่างมากในฐานะที่พระพุทธศาสนานั้นจัดได้ว่าเป็นกลุ่มแนวคิดใหม่ในช่วง 2,500 ปีที่ผ่านมาที่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบคิดของมนุษยชาติ โดยเฉพาะชาวอินเดียและประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ยอมรับเอาคำสอนของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้เป็นกรอบในการพัฒนาชีวิตและสังคมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณีวัฒนธรรม ด้านสังคม การเมืองการปกครอง กฎหมาย เศรษฐกิจหรือการศึกษาโดยเฉพาะในด้านการศึกษาแล้วเราจะพบว่า พระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีส่วนในการเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะสาเหตุที่พระพุทธศาสนานั้นเน้นเรื่องของการศึกษาและมีหลักคำสอนที่เกิดมาจากการศึกษาและมีแนวทางในการชักชวนให้ผู้ที่เลื่อมใสมุ่งไปสู่ความเป็นผู้ที่รู้จักการพัฒนาตนเอง เช่น คำสอนเรื่องไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นถือได้ว่าพระพุทธศาสนาได้วางหลักเกณฑ์ทางด้านการศึกษาเอาไว้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามในบางสังคมเมื่อเวลาได้เปลี่ยนไป การจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนาก็พลอยเปลี่ยนตามไปด้วยกล่าวคือมีการให้ความสำคัญกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ดังเช่น ในสังคมไทยซึ่งถือว่าเป็นสังคมที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มาจากพระพุทธศาสนานับตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งสังคมหรือประเทศชาติขึ้นมา ดังนั้น ระบบการศึกษาของสังคมจึงมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด การจัดการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ ดังนั้นผู้สอนควรพิจารณาเลือกใช้เทคนิคกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เลือก

ใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน และใช้วิธีการวัดผลประเมินผลที่หลากหลาย ทั้งนี้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละคน และสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ (พระครูธรรมศาสนโมสิต, 2547)

การจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่คาดหวังได้ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติชุมชน ครอบครัว และบุคคลต้องร่วมรับผิดชอบ โดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ในการวางแผน ดำเนินการส่งเสริมสนับสนุน ตรวจสอบ ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติไปสู่คุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้หลักการสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาคือการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งการดำเนินการให้บรรลุตามหลักการดังกล่าว จำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้นำชุมชนและผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กรมวิชาการ, 2544)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

(1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

(2) มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

(3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

(4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยช่วย

ให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์พัฒนาทักษะต่างๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

หลักการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม

กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนอาทิกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการกระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหากระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริงกระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเองกระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย (กรมวิชาการ, 2551)

กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร トラバโตที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์เขานั่นต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่าเป็นเสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเรียกว่าเป็นอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา

การศึกษอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษอบรมไปตามจรีต 6 และที่สำคัญมากก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตุมเหติ กิจจํ อาตปปี อภาตาโร ตถาคตา เธอทั้งหลายต้อง

ทำความเข้าใจเพียรเพิกเลสเอง พระตถาคตเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/30/51.)

หลักการศึกษาคือเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนา โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งหมดสามารถสรุปลงในหลักการเรียกว่า ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาในการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน เรียกโดยทั่วไปว่า หลักศีล สมาธิ ปัญญา คือ

- 1) การฝึกฝนอบรม ในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา
- 2) การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิสิกขา
- 3) การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามปัจจัยที่ทำให้แก้ไข้ปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ต่อบกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา หรือ ปัญญาสิกขา

หลักการศึกษาคือ 3 ประการ หรือ ไตรสิกขา นั้น ก็จัดวางรูปขึ้นโดยมุ่งให้ผลเกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค (มรรควิธีแก้ปัญห หรือมรรคาแห่งความดับทุกข์) คือ เป็นการฝึกฝนอบรมให้องค์ทั้ง 8 แห่งมรรคนั้น เกิดมีและเจริญงอกงาม ใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ดียิ่งขึ้นตามลำดับจนถึงที่สุด กล่าว คือ

- 1) อธิศีลสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตได้ดี
- 2) อธิจิตตสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตพัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี
- 3) อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นต่างๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง (วคิน กาญจนวณิชยกุล, มปป.)

การนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนา ผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และ

คณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต
วิถีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้านคือ

1) ด้านพฤติกรรม (ศีล: กายภาวนา และศีลภาวนา) เน้นให้นักเรียนมีคุณลักษณะดังนี้

1.1 มีกิริยามารยาท กิน อยู่คู่ฟัง เป็น

1.2 รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภคน และสื่อต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา

1.3 รู้จักความพอดีพอประมาณ ในการแสวงหา การบริโภค สะสมสิ่งต่างๆ

1.4 ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง

1.5 ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตมีชีวิตที่

สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม

2) ด้านจิตใจ (สมาธิ: จิตภาวนา) เน้นให้นักเรียนมีคุณลักษณะ ดังนี้

2.1 มีสมรรถภาพที่ดีคือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดีด้วยจิตใจ
กล้าหาญอดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อ สามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบาก
ไปได้ พึ่งตนเองได้

2.2 มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ
ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิดชอบ เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ

2.3 มีสุขภาวะที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดีมีกำลังใจ
เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ในการร่วมกิจกรรมงานต่างๆ

3) ด้านความคิด ความเชื่อ และการแสวงหาความรู้ (ปัญญา: ปัญญาภาวนา) เน้นให้
นักเรียนมีคุณลักษณะ ดังนี้

3.1 มีศรัทธาเลื่อมใสและเข้าใจในพระรัตนตรัย กฎแห่งกรรม และบาปบุญคุณโทษ

3.2 มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดีใฝ่รู้ใฝ่คิด รู้จักค้นคว้า จดบันทึก เรียนรู้
จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและ
รายบุคคล

3.3 มีทักษะชีวิต รู้เท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอกและกิเลสภายในตน สามารถแก้ปัญหา
และนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ มีฐานชีวิตที่ดี มีปัญญาเข้าใจสัจธรรมของชีวิตได้ตาม
วุฒิภาวะของตน

3.4 มีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติ
ธรรมให้เกิดความเจริญอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2557)

การนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนา
ผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้

เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิธีการทำงาน วิถีชีวิต วิธีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขา

การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษอบรมไปตามจรีต 6 และที่สำคัญมากก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตมฺเหติ กิจจํ อาตบํ อภฺยาตาโร ตถาคตา ธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเพิกเลสเอง พระตถาคตเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง”

หลักการศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนา โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งหมดสามารถสรุปลงในหลักการเรียกว่า ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาในการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน เรียกโดยทั่วไปว่า หลักศีล สมาธิ ปัญญา คือ

1) การฝึกฝนอบรม ในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา

2) การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิสิกขา

3) การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา หรือ ปัญญาสิกขา

บทสรุป

พระพุทธศาสนากับการศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอย่างมากในฐานะที่พระพุทธศาสนา นั้นจัดได้ว่าเป็นกลุ่มแนวคิดใหม่ในช่วง 2,500 ปีที่ผ่านมาที่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบคิดของมนุษยชาติ โดยเฉพาะชาวอินเดียและประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ยอมรับเอาคำสอนของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้เป็นกรอบในการพัฒนาชีวิตและสังคมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณีวัฒนธรรม ด้านสังคม การเมืองการปกครอง กฎหมาย เศรษฐกิจหรือการศึกษาโดยเฉพาะในด้านการศึกษาแล้วเราจะพบว่า พระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีส่วนในการเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะสาเหตุที่พระพุทธศาสนา

นั้นเน้นเรื่องของการศึกษาและมีหลักคำสอนที่เกิดมาจากการศึกษาและมีแนวทางในการชักชวนให้ผู้ที่เลื่อมใสมุ่งไปสู่ความเป็นผู้ที่รู้จักการพัฒนาตนเอง ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร トラバトที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลุนั้นพระอรหันต์เขาผู้นั้นต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่าเป็นเสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเรียกว่าเป็นอเสขะ คือผู้ไม่ต้องศึกษากระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2544). *การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว.
- _____. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *กรมวิชาการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- ไกรยุทธ ธีรยาตินันท์. (2531). *แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษาและฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จอมพงศ์ มงคลวนิช. (2556). *การบริหารองค์การ และบุคลากรทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนาธิป พรกุล. (2544). *รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- दनัย เทียนพุม. (2545). *การบริหารทรัพยากรบุคคลสู่ศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร: นาโกต้า.
- พระครูธรรมศาสนโศสิต. (2547). *ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดกรมสามัญศึกษาอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา*. ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2543). *มงคลสาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิตติวรรณ.
- พะยอม วงศ์สารศรี. (2538). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- ฝ่ายวิชาการ. *ใบความรู้เรื่องทฤษฎีการเรียนรู้*. โรงเรียนบ้านไทยสมบูรณ์ (กรป.กลางอุทิศ) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 3.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). *โรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2557). *คู่มือนิสิต หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- วสิน กาญจนวณิชกุล. *กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา*. เอกสารการเรียนรู้การสอนของ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: มปท., มปป.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2541). *นโยบายธุรกิจ การบริหารเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพมหานคร: อีระฟิล์ม-โซเท็กซ์.
- สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2562). *ปัญญาในพระพุทธศาสนา*. ชุดความรู้เรื่องพระพุทธศาสนา, www.dhammajak.net/forums. (22 มกราคม 2562).
- สุจิตรา ธนารักษ์. (2549). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
- สีปพนธ์ เกตุทัต. (2549). *การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์*. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานกฤษฎีกา. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). *หนังสือแนะนำสื่อการเรียนการสอนศีลธรรม*. พิมพ์เผยแพร่โดยกลุ่มนโยบายพัฒนาผู้เรียน. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- อำนวย แสงสว่าง. (2554). *การจัดการทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: อักษราพัฒนา.